

KONTRASTIV PRAGMATIK TAHLIL: INGLIZ VA O'ZBEK MATNLARDA SUHBAT AKTLARINING FARQLARI (ERNEST HEMINGWAY ASARLARI MISOLIDA)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17744465>

Zulfiqorova Zuxra Allaberdiyevna

Qarshi davlat texnika universiteti zuhrazulfikorova5@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada Ernest Hemingwayning “To‘qchilik va yo‘qchilik” va “Daryoning narigi tomonida, daraxtlar soyasida” asarlaridagi suhbat aktlari inglizcha original va o‘zbekcha tarjima matnlari asosida kontrastiv pragmatik tahlil qilindi. Tadqiqot davomida illokutiv kuch, perlokutiv ta‘sir, pragmatik sukut, subtekst, bilvosita nutq aktlari va ularning tarjimada aks etish darajasi o‘rganildi. Natijalar tarjimada madaniy filtrlar ta‘siri, tarjimonning uslubiy aralashuvi va pragmatik ma‘no yo‘qotishlari mavjudligini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar

suhbat aktlari, pragmatika, lingvopragmatik tahlil, Hemingway, tarjima, illokutiv kuch, pragmatik sukut, subtekst, minimalizm.

КОНТРАСТИВНЫЙ ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ: РАЗЛИЧИЯ РЕЧЕВЫХ АКТОВ В АНГЛИЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ХЕМИНГУЭЯ)

Аннотация

В статье проводится контрастивный прагматический анализ речевых актов в оригинальных английских текстах Эрнеста Хемингуэя и их узбекских переводах на материале произведений “A Clean, Well-Lighted Place” и “Across the River and Into the Trees”. Исследование выявляет различия в иллокутивной силе, прагматической имплицитности, паузах, субтексте и степени эмоциональности в переводах. Показано, что культурные фильтры и интерпретативные решения переводчика существенно влияют на прагматический эффект текста.

Ключевые слова

речевые акты, прагматика, Хемингуэй, перевод, иллокутивная сила, субтекст, имплицитность, минимализм.

CONTRASTIVE PRAGMATIC ANALYSIS: DIFFERENCES IN SPEECH ACTS IN ENGLISH AND UZBEK TEXTS (BASED ON HEMINGWAY'S WORKS)

Abstract

This article provides a contrastive pragmatic analysis of speech acts in Ernest Hemingway's works "A Clean, Well-Lighted Place" and "Across the River and Into the Trees," comparing the original English texts with their Uzbek translations. The study focuses on illocutionary force, implicit pragmatics, silence, subtext, indirect speech acts, and stylistic minimalism. The findings reveal significant pragmatic shifts caused by cultural filters, translator intervention, and stylistic adaptation.

Keywords

speech acts, pragmatics, translation, Hemingway, illocutionary force, subtext, pragmatic silence, minimalism.

KIRISH. Ernest Hemingway ijodi o'zining minimalistik uslubi, subtekstga boy dialoglari, pragmatik sukut va bilvosita ma'no bilan ajralib turadi. Uning "ayisberg nazariyasi" shuni ko'rsatadiki, muallif matnda aytilmagan ma'no (implicit meaning) orqali kuchli pragmatik ta'sir hosil qiladi. Shu sababli Hemingway asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida suhbat aktlarining illokutiv kuchini to'liq saqlash murakkab jarayondir. Inglizcha va o'zbekcha suhbat madaniyati o'rtasidagi farqlar — masofa, bevosita/bilvosita nutq, pragmatik sukutning vazifasi, emotsionallik darajasi — tarjimaga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hemingway dialoglarida ko'pincha "understatement", "pragmatic silence", "elliptical structures" asosiy kommunikativ vosita sifatida xizmat qilsa, o'zbek tarjimasida bu unsurlar ko'pincha to'ldirish, emotsionallashtirish, kuchaytirish orqali qayta quriladi. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqola Hemingway asarlaridagi suhbat aktlarining inglizcha matnlari va o'zbekcha tarjimalari o'rtasidagi kontrastiv pragmatik farqlarni aniqlashga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Searle va Austin tomonidan ishlab chiqilgan nutq aktlari nazariyasi, Newmark, Nida, Nordning ekvivalentlik va pragmatik moslik haqidagi qarashlari ushbu tadqiqotning asosiy nazariy tayanchini tashkil etadi. O'zbek tarjima maktabida Komilov, Rahimov, Jo'rayev kabi olimlar pragmatik ekvivalentlik, kontekstual moslik, madaniy kodlarning tarjimada uzatilishi masalalariga e'tibor qaratgan. Hemingway dialoglarini o'rganishda Eby va Brienza minimalistik stilistika, subtekst va pragmatik pauza nazariyalarini ishlab chiqqan. Adabiyotlarning umumiy tahlili shuni ko'rsatadiki, pragmatik ma'noni tarjimada uzatish lingvistik emas, balki madaniy jarayon bo'lib, tarjimon tomonidan

tanlangan strategiyalar natijaga bevosita ta'sir qiladi. TADQIQOT METODOLOGIYASI. Qiyosiy-pragmatik tahlil – original va tarjima matnlari suhbat aktlari bo'yicha solishtirildi. Illokutiv kuchni aniqlash metodi – har bir dialogning kommunikativ vazifasi tahlil qilindi. Diskursiv pragmatika – subtekst, sukut, ellipsis, ohang, pragmatik pauza tahlil qilindi. Tarjima transformatsiyalarini aniqlash – kuchaytirish, yumshatish, neytrallashtirish, interpretatsiya, adaptatsiya. TAHLIL VA NATIJALAR. Mazkur bo'lim Ernest Hemingwayning "To'qchilik va yo'qchilik" hamda "Daryoning narigi tomonida, daraxtlar soyasida" asarlaridagi suhbat aktlarini inglizcha original va o'zbekcha tarjimalari asosida kontrastiv pragmatik tahlilga bag'ishlangan. Tadqiqot natijalari illokutiv kuch, bilvosita nutq aktlari, pragmatik sukut, subtekst va tarjimonning shaxsiy uslubiy aralashuvi bilan bog'liq xulosalarni beradi. Illokutiv kuchning o'zgarishi. Asl matn: "It was all nothing and a man was nothing too." O'zbek tarjimasi: "Hammasi hech narsa edi, odam ham o'zini hech kimdek his qilardi." Hemingway matnida "nothing" – filosofik ekzistensial bo'shliq, minimalist va quruq ifoda orqali o'quvchiga chuqur subtekstni yetkazadi. Tarjimada esa his qilardi iborasi qo'shimcha emotsional va psixologik bo'yoq kiritadi. Shu sababli illokutiv kuch qisman o'zgartiriladi, minimalizm yo'qoladi. Jo'rayev (2020) fikricha: "Pragmatik ma'no tarjimada eng ko'p yo'qoladigan mazmundir, chunki u matn emas, vaziyatga bog'liq." Ushbu tahlil shuni ko'rsatadiki, illokutiv kuchning o'zgarishi Hemingway minimalistik uslubining o'zbek tarjimalarida sustlashishiga olib keladi. Bilvosita nutq aktlarining bevositalashtirilishi. Original: "You don't want another brandy?" O'zbek tarjimasi: "Yana bir qadah ichmoqchimisiz?" Ingliz tilida bu jumla taklifni yumshatadi va bilvosita shaklda beriladi. O'zbek tarjimasida esa u to'g'ridan-to'g'ri taklifga aylanadi. Shu tariqa illokutiv kuch bilvosita ta'sirdan bevosita ta'sirga o'tadi. Tarjima jarayonida madaniy moslashuv va o'quvchi idroki tushunarlilikini oshirish uchun bu strategiya qo'llanadi. Pragmatik sukutning yo'qolishi. Hemingway dialoglarida sukut ma'no tashuvchi vosita sifatida ishlatiladi: Original: He didn't answer. The old man looked at the shadow. O'zbek tarjimasi: U javob bermadi. Chol esa soya tomonga qaradi, go'yo nimanidir o'ylayotgandek. Tarjimon bu yerda qo'shimcha interpretatsiya kiritadi. Natijada subtekst, implicit meaning va pragmatik sukut qisman yo'qoladi, bu esa Hemingway minimalistik dialoglarining asosiy kommunikativ kuchini kamaytiradi. Suhbat aktlarining emotsionallashtirilishi. Hemingway uslubi – muzdek, quruq, lo'nda, har bir dialog minimal so'z bilan maksimal ma'no etkazadi. O'zbek tarjimalarida esa ko'pincha madaniy moslashuv sababli dialoglar iliqlashadi: Original: "I am tired," he said. O'zbek tarjimasi: "Charchadim men,"

dedi u charchoq ohangda. Tarjimada qo'shimcha emotsionallik va psixologik ta'sir kiritilishi, illokutiv kuchni o'zgartirib, o'quvchi idrokini yangi subttletlarga yo'naltiradi. O'zbek tarjimalaridan kuzatiladiki, tarjimon quyidagi strategiyalarni qo'llaydi: Mazmunni to'ldirish: qisqa va minimalistik dialoglarga qo'shimcha izohlar kiritish. Kontekstni yumshatish: sovuqqon, quruq illokutiv kuchni biroz iliqlashtirish. Suhbat aktlarini tushunarli qilish: o'quvchiga intuitiv anglash imkonini berish. Natijada, ingliz tilidagi qisqa, sovuqqon pragmatik ohang o'zbek tarjimalarida o'zgartiriladi, bu esa pragmatik siljish va illokutiv kuchning transformatsiyasini keltirib chiqaradi. Jo'rayev (2020) va Komilov (2015) tarjimada pragmatik ma'noni saqlash qiyin ekanligini ta'kidlaydi, chunki u faqat so'zlar orqali emas, balki kontekst va situatsiyaga bog'liq bo'ladi. Bu maqola tahlillari aynan shuni ko'rsatadiki: Pragmatik sukut, Bilvosita illokutiv kuch, Subtekst. Hemingway matnining yadrosi bo'lib, o'zbek tarjimasida ko'pincha yo'qoladi yoki o'zgartiriladi. Hemingway dialoglarining lingvopragmatik xususiyatlari tarjimada ko'plab transformatsiyalarga uchraydi. Illokutiv kuch, subtekst, pragmatik sukut va bilvosita ma'nolar o'zbek tarjimasida: kuchaytiriladi, yumshatiladi, yoki to'liq yo'qoladi. Bularning barchasi tarjimonning madaniy va uslubiy qarorlari bilan bog'liq. Tadqiqot natijalari, shuningdek, tarjima va lingvopragmatika sohasida qo'llaniladigan strategiyalarni aniqlashga yordam beradi. Xulosa va takliflar. Ushbu maqolada Ernest Hemingwayning "To'qchilik va yo'qchilik" va "Daryoning narigi tomonida, daraxtlar soyasida" asarlaridagi suhbat aktlari inglizcha original va o'zbekcha tarjimalari asosida kontrastiv pragmatik tahlil qilindi. Tadqiqotning asosiy natijalari quyidagilar: Hemingway minimalistik, sovuqqon dialoglaridagi illokutiv kuch o'zbek tarjimalarida ko'pincha kuchaytiriladi yoki yumshatiladi. Shu bilan matnning original minimalistik ohangi o'zgartiriladi. Ingliz matnida mavjud bo'lgan bilvosita takliflar va mulohazalar tarjimada bevosita shaklga keltiriladi, bu esa pragmatik siljishlarga olib keladi. Hemingway dialoglaridagi sukut, subtekst va implisit ma'no o'zbek tarjimalarida qisqa izohlar yoki qo'shimchalar bilan to'ldiriladi, natijada subtekstning dramatik kuchi pasayadi. Ingliz va o'zbek suhbat madaniyati o'rtasidagi farqlar (bevosita vs bilvosita, pragmatik sukut, madaniy kodlar) tarjimada sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Adabiy tarjimada suhbat aktlarini saqlash bo'yicha metodik qo'llanmalar ishlab chiqilishi. Hemingway minimalistik stilini saqlash uchun parallel korpus va pragmatik tahlil tizimini joriy etish. Tarjimonlar uchun pragmatik sukut va subtekstni uzatish bo'yicha treninglar tashkil etish. O'zbek tiliga tarjimada madaniy va stilistik moslashuvni muvozanatlash uchun neytrallik strategiyalari ishlab chiqish. Lingvopragmatik tahlil asosida tarjima sifatini baholash va

standartlashtirish tizimini yaratish. Shu kabi kontrastiv pragmatik tahlil boshqa ingliz va o'zbek adabiy matnlarga ham tatbiq qilinishi tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Harvard University Press.
2. Searle, J. R. (1979). *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge University Press.
3. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
4. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating*. Brill.
5. Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity*. St. Jerome Publishing.
6. Jo'rayev, F. (2020). *Tarjima va pragmatika: Lingvopragmatik yondashuv*. Toshkent: Fan.
7. Komilov, A. (2015). *Tarjima nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Akademiya.
8. Rahimov, S. (2019). *Madaniyat va tarjimada kontekst*. Toshkent: Ma'naviyat.
9. Brienza, G. (2018). *Hemingway's Minimalism and Pragmatic Silence*. New York: Routledge.
10. Eby, C. (2005). *Hemingway and the Art of Subtext*. Chicago: University of Chicago Press.
11. Baker, M. (2011). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
12. Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. Routledge.
13. Koller, W. (1995). The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies. *Target*, 7(2), 191–222.
14. Bassnett, S. (2014). *Translation Studies*. Routledge.